

دانشگاه پیام نور

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته زبان و ادبیات فارسی

دانشکده علوم انسانی

گروه علمی زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه:

فهرست توصیفی مجله دانشکده ادبیات مشهد دوره ۳۳-۲۳
(۱۳۶۹-۱۳۷۹)

استاد راهنما: دکتر علی پدram میرزایی

استاد مشاور: دکتر فاطمه کوپا

نگارش: عارفه ستاری رستمی

خردادماه ۱۳۸۹

تقدیم به:

همسر صبور و فداکارم

که صفا و مهربانی را به من ارزانی داشت

و

دختر دلبندم ثنا و خواهرزاده عزیزم کوثر

که همواره سلامتی و کامیابی آنان را از ایزد متّان خواستارم.

سپاس‌گزاری

والاترین مراتب سپاس پروردگاری را سزاست که با رحمت و بخشش بیکرانش بذر ایمان و امید را در دل بندگانش بارور کرد ، حمد و سپاس خدایی را که بر ما منت نهاد و فرصتی پیش آورد تا در عرصه علم و تحقیق گامی هر چند کوچک برداریم.

از تمام کسانی که در این راه یاری‌ام کردند به ویژه استاد راهنما جناب آقای دکتر پدram میرزایی ، استاد مشاور سرکار خانم دکتر فاطمه کوپا و جناب آقای دکتر علی محمد پشتدار بی‌نهایت سپاسگزارم.

چکیده

مجلّات علمی و ادبی بی‌تردید، منابع مهم و باارزشی برای دانشجویان و دانش‌پژوهان محسوب می‌شوند به ویژه آن که مجله از سرچشمه علم و دانش - دانشگاه - بیرون تراود و معرفی و شناساندن آنها به روش‌های مختلف، یک ضرورت به شمار می‌رود. یکی از این مجلات؛ مجله علمی، ادبی، تاریخی، اجتماعی «دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد» است که چاپ آن از سال ۱۳۴۴ به صورت فصلنامه شروع شده و هنوز ادامه دارد. در این پژوهش، با شیوه سندکاوی و کتابخانه‌ای و با استفاده از روش تحلیل محتوا، بعد از آن که تمام مطالب مندرج در ۱۱ مجلد از مجله که دوره‌های ۲۳ الی ۳۳ را شامل می‌شود به دقت مطالعه شد، خلاصه‌ای از مطالب مجله به صورت فهرست‌هایی ارائه گردید. ارائه این فهرست‌ها از این جهت دارای اهمیت است که دستیابی به مطالب متنوع مجله برای علاقمندان و محققان در زمینه‌های ادبی، علمی و هنری به سهولت امکان‌پذیر است و می‌تواند اطلاعات ارزشمندی راجع به ادبیات کلاسیک و معاصر، نویسندگان و مترجمینی که در ایجاد تحولات ادبی و فکری ایرانیان نقش بسزایی داشتند و سیر نگارش ادبی مجلات و مطالب موجود در آنها به علاقمندان بدهد و علاوه بر صرفه‌جویی در وقت و هزینه، بدون در دست داشتن اصل منبع تا حد زیادی مطلوب مراجعان تأمین گردد. از نتایجی که در این پژوهش به دست آمده می‌توان به حجم بالای مطالب ادبی اشاره کرد که حدود ۴۵ درصد از کل مندرجات این ۱۱ دوره را دربرمی‌گیرد. همچنین در بررسی فهرست‌ها مشخص شد که متون ترجمه شده کمترین عناوین را به خود اختصاص داده است.

واژگان کلیدی: فهرست - توصیفی - مجله - مشهد - دانشگاه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: مقدمه
۱-۱-۱	تعریف مسئله ۱
۱-۲-۱	تاریخچه ای کوتاه از مجله دانشکده ادبیات مشهد ۱
۱-۳-۱	شرح مختصری از زندگی «علی اکبر مجیدی فیاض» ۱-۲
۱-۴-۱	شرح مختصری از زندگی «احمدعلی رجایی بخارایی» ۲
۱-۵-۱	ضرورت انجام تحقیق ۲-۳
۱-۶-۱	سؤالات اصلی تحقیق ۳
۱-۷-۱	جامعه آماری ۳
۱-۸-۱	ابزار و روش گردآوری اطلاعات ۳
۱-۹-۱	استفاده‌کنندگان از نتیجه پایان‌نامه ۳
۱-۱۰-۱	فهرست راهنما ۳-۴
	فصل دوم: چکیده مطالب
۱-۲-۱	پیشگفتار ۵
۱-۲-۲	فهرست الفبایی مقالات و مندرجات ..... ۱۶۲ - ۵
	فصل سوم: نویسندگان
۱-۳-۱	پیشگفتار ۱۶۳
۱-۳-۲	فهرست نویسندگان و مترجمین ..... ۱۹۵ - ۱۶۳
	فصل چهارم: سالشمار
۱-۴-۱	پیشگفتار ۱۹۶
۱-۴-۲	فهرست سالشمار ..... ۲۲۱ - ۱۹۶

فصل پنجم: تصاویر

- ۱-۵- پیشگفتار..... ۲۲۲
- ۲-۵- فهرست تصاویر(عکس، نمودار، نقشه،...)..... ۲۲۲ - ۲۳۷

فصل ششم: موضوعات

- ۱-۶- پیشگفتار..... ۲۳۸
- ۲-۶- فهرست موضوعی ..... ۲۳۸ - ۲۶۶

فصل هفتم: متون ترجمه شده ۲۷۰

نمودارها

نتیجه گیری ۲۷۱

منابع ۲۷۲

چکیده انگلیسی..... ۲۷۳

صفحه عنوان انگلیسی ۲۷۴

دکتر «احمد علی رجایی بخارایی»

(طلوع ۱۲۹۵ - غروب ۱۳۵۷)

فصل اول: مقدمه

۱-۱- تعریف مسأله

مجلات یکی از منابع غنی برای مطالعات و تحقیقات علمی است و تهیه فهرست‌های جامع و مانع برای سهولت دستیابی به این اطلاعات و رجوع آسان به آنها امری ضروری است. موضوع این تحقیق، فهرست توصیفی است که عبارت از بیان خلاصه‌ای از مطالب مندرج در منبع مورد نظر و ذکر ارجاعات مورد نیاز و تهیه فهرست‌های متعدد برای دستیابی آسان به مندرجات آن است. در این فهرست‌ها سعی شده خلاصه مطالب، گویای اصل مطلب باشد و با مطالعه آنها بتوان به آگاهی و شناختی کلی از مجله دست پیدا کرد.

۱-۲- تاریخچه‌ای کوتاه از مجله دانشکده ادبیات مشهد

اولین دوره مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد در سال ۱۳۴۴ هجری شمسی در زمان آقای «احمد علی رجایی بخارایی»، استاد و رئیس دانشکده ادبیات مشهد بنیان نهاده شد. این مجله که مجموعه‌ای ادبی، علمی، تاریخی و اجتماعی است شامل مطالب متنوع و آموزنده‌ای است که چاپ و انتشار آن از سال ۱۳۴۴ تا کنون ادامه دارد. مجله که به صورت فصلنامه چاپ می‌شود، دارای جلد سفید و گاه رنگی است و شماره‌های قدیم تر آن به صورت مجلد‌های ۴ شماره‌ای در آمده است. در ابتدای هر شماره، فهرست عناوین مطالب، نام نویسندگان و شماره صفحه ذکر شده است. بیشترین حجم مجله، اختصاص به مقالات دارد که موضوعات مختلفی را دربرمی‌گیرد و دایرة المعارفی از علوم، ادبیات و هنر را تشکیل می‌دهد، متون ترجمه شده و اشعار نغز و پرمعنا از دیگر مطالب این مجله است و وجود عکس‌ها و تصاویر نیز آن را جذاب‌تر کرده است.

۱-۳- شرح مختصری از «زندگی علی اکبر مجیدی فیاض»

«علی اکبر مجیدی فیاض» بنیانگذار دانشکده ادبیات مشهد در سال ۱۲۷۷ هجری شمسی در خانواده‌ای از سادات و روحانیون متولد شد و از تعالیم پدرش که از مجتهدان و فضیلتی روزگار خود بود، بهره‌ها برد. استاد فیاض در سال ۱۳۲۸ دانشکده ادبیات و علوم انسانی را پایه‌گذاری کرد. وی با بعضی از دوستان خویش به خصوص مرحوم «قاسم غنی» در تصحیح «تاریخ بیهقی» و «تاریخ عصر

حافظ» مشارکت و هم‌مقدمی داشت و با همراهی چند تن از فضلالی وقت به تألیف «تاریخ مشهد» همّت گماشت که به چاپ نرسید. استاد در شهریور ۱۳۵۰ در مشهد درگذشت و در آستان قدس رضوی به خاک سپرده شد. به پاس خدمات ارزنده او کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد به «کتابخانه فیاض» موسوم گشت. چند نمونه از آثار چاپ شده استاد فقید به شرح ذیل است: فهرست کتب منطق در کتابخانه آستان قدس رضوی، تصوّف در شعر فارسی، ترجمه «تابوت‌ساز» اثر پوشکین، مقدمه بر کتاب المصادر» زوزنی و...

۴-۱- شرح مختصری از زندگی «احمدعلی رجایی بخارایی»

«احمدعلی رجایی بخارایی» در سال ۱۲۹۵ هجری شمسی در شهر مشهد دیده به جهان گشود. وی در سال ۱۳۳۴ درجه دکتراى زبان و ادبیات فارسی را از دانشگاه تهران أخذ کرد، در سال ۱۳۴۲ ریاست دانشکده ادبیات مشهد را به عهده گرفت و در ۱۳۴۴ مجله دانشکده ادبیات مشهد را تأسیس کرد. یکی دیگر از اقدامات شایسته شادروان رجایی بخارایی، تأسیس «سازمان فرهنگنامه قرآنی» در آستان قدس رضوی بود که هدف آن فراهم کردن دقیق ترین و استوارترین معانی فارسی برای کلمات قرآنی بود. دکتر رجایی بخارایی در مرداد ماه ۱۳۵۷ بر اثر بیماری درگذشت. از آثار چاپ شده ایشان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: کتاب‌ها: راهنمای آموختن املاى فارسی، ترجمه متون عربی دبیرستانی، پلی میان شعر هجایی و عروض فارسی، گزیده شاهنامه و... و مقالات: جشن سده، محیط رودکی، مذهب فردوسی، گل‌های صحرائی، لهجه بخارایی و...

۵-۱- ضرورت انجام تحقیق

با توجه به اینکه مجلّات باارزشی در دهه‌های اخیر در ایران چاپ و منتشر شده‌اند و مطالعه و بررسی آنها می‌تواند باعث برداشتن گام‌های مؤثری در عرصه علم و ادب و هنر برای دانش‌پژوهان و محققین شود، معرفی و شناساندن آنها از راه‌های گوناگون ضروری می‌نماید. یکی از راه‌های شناساندن این مجلّات به دوستان علم و ادب به خصوص برای آنها که از وجود چنین منابعی بی‌خبرند، تهیه فهرست‌های توصیفی است که دستیابی به مطالب این منابع را در حجم کمتر و زمان کوتاه‌تری ممکن

می‌سازد و با توجه به سابقه کمی که تهیه این گونه فهرست‌ها دارد، گام برداشتن در این راه می‌تواند راهگشا باشد.

۱-۶- سوالات اصلی تحقیق

- ۱- چه مقالات و مطالبی در این مجله به چاپ رسیده است؟
- ۲- موضوع مقالات چه بوده است؟
- ۳- نویسندگان و مترجمین مقالات چه کسانی بوده‌اند؟
- ۴- سایر مطالب مندرج در مجله چیست؟
- ۵- اشعار چاپ شده در مجله کدام است؟
- ۶- بیشترین حجم مقالات را چه موضوعاتی تشکیل می‌دهد؟

۱-۷- جامعه آماری

مجله دانشکده ادبیات مشهد دوره ۳۳-۲۳ (۱۳۶۹-۱۳۷۹)

۱-۸- ابزار و روش گردآوری اطلاعات

- ۱- تهیه دوره کامل ۱۱ جلد از مجله دانشکده ادبیات مشهد (دوره ۳۳-۲۳)
  - ۲- فیش‌برداری از فهرست مطالب تمام شماره‌های مورد نظر.
  - ۳- نوشتن خلاصه‌ای بسیار کوتاه از هر مطلب به طوری که گویای محتوای آن باشد.
  - ۴- فیش‌برداری از تمام اطلاعات مطالب برای تهیه فهرست‌ها
- ۱-۹ - استفاده‌کنندگان از نتیجه پایان‌نامه

دانشجویان و فارغ‌التحصیلان رشته ادبیات و زبان فارسی - پژوهشگران ادبی - دانشجویان علوم پایه - محققین علوم اجتماعی، روان‌شناسی و تربیتی - دانشجویان روزنامه‌نگاری.

۱-۱۰ - فهرست راهنما

- ۱- اختصارات : س = سال / د = دوره / ش = شماره / ص = صفحه.
- ۲- برای پرهیز از تکرار در فهرست نویسندگان از خط تیره (——) استفاده شده است.
- ۳- اسامی همان گونه که در مجله آمده، ذکر شده است.

فصل دوم: چکیده مطالب

پیشگفتار

بخش اول پایان نامه، فهرست الفبایی مطالب و مندرجات دوره های مورد نظر است که شامل عنوان مطلب، خلاصه ای از آن، نام و نام خانوادگی نویسنده، نام و نام خانوادگی مترجم (در صورت ترجمه بودن متن)، سال، دوره، شماره و صفحه در مجله است. در این بخش که خلاصه بسیار فشرده ای از کل ۸۰۰۰ صفحه مورد بررسی از مجله دانشکده ادبیات مشهد است، عناوین مطالب بر اساس حروف الفبا تنظیم شده است و برای هر کدام خلاصه ای کوتاه آورده شده به طوری که اصل موضوع و محتوای مطلب را بیان کند، سپس در ذیل آن بعد از ذکر نام و نام خانوادگی نویسنده و در صورت لزوم، مترجم، ذکر شده است. لازم به ذکر است که بیشتر مطالب مندرج در این مجله به صورت مقاله است، همچنین گفتنی است در این قسمت تصاویر، جداول، نمودارها، و نقشه های مندرج در مقالات آورده نشده است و در فصلی جداگانه به آن پرداخته شده است.

فهرست الفبایی مقالات و مندرجات

۱- آثار حضور روستاییان در شهر بیرجند

شهر بیرجند که در جنوب خراسان قرار دارد از تحولاتی که در رژیم گذشته به دلیل اتخاذ سیاست های نادرست اقتصادی - اجتماعی رخ داد و موجب رشد بی قاعده جمعیت شهرها و شدت یافتن مهاجرت های روستایی گردید برکنار نماند به طوری که جمعیت این شهر از ۱۳/۹۳۴ تن در سال ۱۳۳۵ ه.ش به ۸۱/۷۹۸ تن در سال ۱۳۶۵ ه.ش رسید. بافت فیزیکی شهر که فرهنگ روستایی مهاجرین را در ساخت و ساز بناهای مسکونی جلوه گر ساخته یکی از بازتاب های حضور روستاییان است. تعداد مساجد و حسینیه ها در شمال شهر که بخش عمده ساکنانش روستاییان هستند به وضوح بیش از بخش جنوبی است. همچنین بخش قابل توجهی از نقش اجتماعی روستاییان با قالی بافی شکل گرفته است.

احمدیان، محمدعلی، س ۷۴، د ۲۸، ش ۴ و ۳، ص ۴۸۴ - ۴۷۱، ۲

۲- آذربایجان در قلمرو مغول

مقارن حمله مغول به شرق ایران، آذربایجان تحت اداره اتابک ازبک بود. پدران این اتابک باجگذار خوارزمشاهیان بودند چون خبر حمله مغول و شکست خوارزمشاهیان را شنیدند سر به نافرمانی نهادند. با حمله سلطان جلال‌الدین خوارزمشاه به آذربایجان، اتابک حکومت را به زوجه‌اش واگذار کرد و خود متواری شد، بنا به نوشته جوینی «جوزماغون» به دستور «اوکتای قآن» جمال‌الدین را از محدوده آذربایجان راند و تا آمدن امیرارغون، اداره امور را بر عهده داشت. امیرارغون در سال ۶۳۹ مأمور اداره ایران شد و در آذربایجان مقیم گشت و دل مردم را به محبت خود جلب کرد، وقتی هلاکو به ایران آمد ارغون وارد خدمت هلاکوخان گردید.

نبئی، ابوالفضل، س ۷۱، د ۲۵، ش ۲ و ۱، ص ۲۳۰-۲۰۱.

۳- آرای ذهبیه و میر سیدعلی همدانی (رساله ذکریه)

از «رساله ذکریه» میر سیدعلی همدانی دو نسخه موجود است که می‌توان آنها را ذکریه کبری و ذکریه صغری نام نهاد و گویا این رساله عربی (= صغری) خلاصه‌ای از متن فارسی آن است. رساله ذکریه (فارسی) طبق شیوه متداول زمان با تحمیدیه‌ای شروع می‌شود و بعد سخن را با رمز «ای عزیز» با سالکان آغاز می‌کند. موضوع رساله از «عشق و محبت» آغاز می‌شود و سپس با بحث درباره «حقیقت ارادت» ادامه می‌یابد. میر سید علی در این رساله نفوذ و تأثیر پذیری و فواید اذکار و اوراد را به شیوه صوفیه کبرویه دنبال می‌کند و از آیات و روایات و امثله و شعر به عنوان استشهاد بهره می‌گیرد. این نثر نمونه یک نثر فنی است و در آن صنایع لفظی و معنوی فراوانی به چشم می‌خورد.

تقی‌زاده طوسی، فریدون، س ۷۲، د ۲۶، ش ۴ و ۳، ص ۹۹۹-۱۰۱۲.

۴- آزمون زندگی و بهره‌فرزانگان از آن

شادروان دکتر غلامحسین یوسفی از فرزانه‌گانی بود که زندگی را خوب می‌شناخت و با مطالعه کتب تاریخی و آثار ادبی و تأمل در حوادث زمانه به واقعیاتی از حیات انسانی پی برد و دانست که زندگی را چطور باید سپری کند. استاد فقید از مردان با عزم و مصممی بود که هدف و مقصد زندگی خود را معین کرده بود و راهی را که باید می‌رفت یافته بود؛ حیات علمی از راه خواندن، پژوهش نوشتن و تعلیم دادن.

رکنی، محمد مهدی، س ۶۹، د ۲۳، ش ۴ و ۳، ص ۸۲۴-۸۰۸.

۵- آسیب‌شناسی فرهنگی در اندیشه امام علی (ع)

در تحلیل معنایی ۴۸۰ مورد از کلمات قصار امام علی (ع) که در نهج‌البلاغه آمده است از لحاظ آسیب‌شناسی نتیجه گرفته شده که: الف) تعداد ۱۷ مورد از مجموع کلمات در مقوله آسیب‌های فرهنگی - فکری قرار می‌گیرند مانند: مجادله در گفتار، تزلزل فکری، علم بدون عمل، خودپسندی، ...

ب) تعداد ۱۰ مورد از مجموع کلمات در مقوله آسیب‌های فرهنگی - روانی قرار می‌گیرد مانند: ترس، نومیدی، طمع و ...

ج) تعداد ۲۰ مورد در مقوله آسیب‌های فرهنگی، اجتماعی قرار می‌گیرد، مانند: بخل، طرد نزدیکان، ستایش ظاهری و ...

د) تعداد ۱۱ مورد در مقوله آسیب‌های فرهنگی - اقتصادی قرار می‌گیرند، مانند: ناسپاسی نعمت‌ها، کوتاهی در کار و ... بهروان، حسین، س ۷۹، د ۳۳، ش ۴ و ۳، ص ۵۵۲-۵۳۷.

۶- آشنایی با تاریخچه تحقیقات جامعه‌شناسی قتل

جامعه‌شناسی قتل سعی در بررسی پدیده قتل به عنوان یک واقعیت اجتماعی و عوامل اجتماعی مؤثر در ارتکاب قتل در زمینه‌های زندگی اجتماعی دارد و یکی از نکات قابل توجه در این زمینه تأمل و دقت در مطالعات پیشین است. در این مقاله پس از معرفی دو تحقیق منتشر شده داخلی، انواع مطالعات جامعه‌شناسی قتل در منابع خارجی در دو طبقه مطالعات کلاسیک و معاصر مورد بررسی قرار گرفته است، در تحقیقی که «هنری هانسمن» و «جان کویگلی» تحت عنوان «ناهمگنی جمعیتی و قتل» انجام داده اند، نتیجه حاصل شد که ناهمگنی اجتماعی گروه‌های مختلف قومی، زبانی، دینی درون جامعه تمایل به افزایش نرخ قتل دارد و نیز میزان زیاد جمعیت جوانان و میزان پایین درآمد ملی ارتباط عمیق و مثبت با میزان و نرخ قتل دارد.

زکی، محمدعلی، س ۷۶، د ۳۰، ش ۳ و ۴، ص ۵۲۸-۵۰۵.

۷- آغاز سلطنت صفویان، آشفته‌گیها در روایات و تحقیق واقعیت تاریخی

صفویان دارای ویژگی‌هایی از لحاظ خاستگاه قدرت و چگونگی پیوند با مردم بودند که این خصوصیات در شیوه مواجهه آنان با بحرانهای آن دوران تأثیر زیادی داشت. از جمله آثار این ویژگی، طول دوره اشتهار آنان در مدتی بیش از زمان فرمانروایی آنهاست. می‌توان برای صفویان دوره نفوذی نزدیک به ۵۰۰ سال، از ۷۰۰ تا ۱۲۰۰ ه.ق، قائل شد. آغاز سلطنت صفویان را باید از زمان شاه اسماعیل دانست که در این مورد نظرها و روایات گوناگونی وجود دارد.

رحیم‌لو، یوسف، س ۷۲، د ۲۶، ش ۴ و ۳، ص ۴۳۷-۴۰۵.

۸- آفتابی در میان سایه‌ای

در جلد چهارم کشف‌الاسرار میبیدی ذیل آیه ۴۹ سوره هود « تِلْكَ مِنْ آيَاتِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ » در النوبه الثالثه در صفت و سیرت متقیان روایتی ذکر شده است که نشانه‌های آشکار آن در شعرهایی از مثنوی نماینده تأثر مولانا و توجه او به آن روایت است. نگارنده پس از ذکر روایت، شباهت‌ها و اشاره‌های اشعار مولانا با روایت فوق با ذکر نمونه‌هایی مشخص کرده است.

راشد محصل، محمدرضا، س ۷۳، د ۲۷، ش ۴، ص ۸۲۰-۸۱۷.

۹- آماری از تنوع مضمونی در غزلهای حافظ

نگارنده با مطالعه دقیق دیوان حافظ میزان غزلهایی را که کم و بیش دارای تنوع مضمونی است، تعیین کرده و به این نتیجه رسیده است که غزل‌های متنوع المضمون حافظ برخلاف نظریه‌های رایج نسبت به غزلهایی که تماماً برگرد مضمونی واحد سروده شده است در اقلیت قرارداد و مبنای این بررسی طبع شادروان دکتر خانلری است که دارای ۴۶۸ غزل است.

حمیدیان، سعید، س ۷۵، د ۲۹، ش ۳ و ۴، ص ۳۳۵-۳۴۰.

۱۰- آموزش زبانهای خارجی در ایران

اصطلاح زبان دوّم دارای دو مفهوم کلی است، اول، مفهوم عام آن به معنای هر زبانی که بعد از زبان مادری فرا گرفته می‌شود. دوّم، مفهوم خاص به معنای زبانی که در محیطی آموزش داده می‌شود که به عنوان زبان رسمی برای ایجاد ارتباط میان مردم مختلف آن جامعه به کار رود. در مورد آموزش زبان، معلّم بر هر دستگاه، ماشین، لابراتوار و کامپیوتر و هر وسیله آموزشی و کمک آموزشی دیگر ارجح است. میزان سواد و معلومات و تسلط معلّم به زبان خارجی و قدرت تفهیم درس، اداره کلاس و تسلط وی به کار معلّمی و عشق و علاقه او و توجه او به آینده کشور و مردم از مهمترین مسائل در آموزش زبان دوّم است.

طوسی، بهرام، س ۷۱، د ۲۵، ش ۳، ص ۸۷۲-۷۶۱.

۱۱- آموزش مسائل جمعیتی و ضرورت تنظیم خانواده

با توجه به انفجار جمعیتی که در جهان در حال توسعه رو به افزایش است استفاده از برنامه‌های تنظیم خانواده بسیار ضروری است. هر نوع آموزش جمعیتی در رفتار جمعیتی و خصوصاً تقلیل فرزندان ناخواسته اثر خواهد گذاشت که

می‌تواند در سطوح مختلف جامعه تعمیم یابد. رشد جمعیتی چند دهه اخیر کشورهای در حال توسعه بسیار چشمگیر بوده که تلاش بیشتری برای تنظیم خانواده می‌طلبد. هم اکنون حدود ۹۵ درصد مردم جوامع در حال توسعه در کشورهای زندگی می‌کنند که دولتشان پذیرای برنامه تنظیم خانواده است اما همکاری قشرهای مختلف جامعه با دولت‌ها بسیار ضروری است.

جهان‌فر، محمد- مشکانی، محمدرضا، س ۷۱، د ۲۵، ش ۴، ص ۱۰۳۰-۱۰۱۰.

۱۲- آموزش و پرورش پیش‌دبستانی و دبستانی

آموزش و پرورش کودکانی اولین مرحله از آموزش و پرورش رسمی است که هدف‌ها و محتوا و برنامه‌ها و روش‌ها و ابزارهای خاص خود را دارد و پایه مهمی برای سایر دوره‌های آموزش و پرورش عمومی است. سالهای هفتم و هشتم زندگی، سالهای میانی کودکی است که در این سالها بچه‌ها به کلاس اول و دوم دبستان می‌روند و نظم رفتاری بیشتر و انجام تکالیف و قبول مسئولیت‌های جدی‌تر را تجربه می‌کنند. ساخت ذهنی کودکان در این سالها از حالت خود مرکزبینی در می‌آید و جنبه عینی‌تر و منطقی‌تری می‌یابد. یک معلم خوب دبستانی باید همه کیفیات شخصیتی از قبیل انسان‌دوستی، عشق‌ورزیدن و روحیه مراقبت از دیگران را دارا باشد.

لطف‌آبادی، حسین، س ۷۰، د ۲۴، ش ۱، ص ۱۲۲-۱۴۴.

۱۳- آیا عذرا دوشیزه باقی ماند؟

داستان وامق و عذرا یعنی ماجرای یک «عاشق» و یک «باکره» که نامشان تخیل هر شاعری را وسوسه می‌کند هرگز نتوانست پایگاه تثبیت شده‌ای نظیر یوسف و زلیخا، لیلی و مجنون و یا شیرین و فرهاد پیدا کند. با بررسی آثار ایرانیان، تنها اثر معروف از میزان منظومه‌های عاشقانه‌ای که عنوان وامق و عذرا دارند، منظومه ابوالقاسم عنصری (۱۰۴۰-۹۷۰ م) است. با بازسازی اجزاء داستان، در تحقیقی که «مهملر» انجام داده است مشخص شده که وامق و عذرای عنصری بی‌هیچ تردیدی ترجمه رمان «پارتنوب» است که به اصل یونانی خود شباهت دارد. در منظومه فارسی عذرا نه تنها به عنوان شخصیت اصلی داستان بلکه همانند زنی کامل توصیف می‌شود که در هنرهای رزمی و آیین مملکت داری نظیر ندارد بدین ترتیب واژه عذرا نه تنها بر باکره بودن که بر پاکدامنی و برتری و تسخیر ناپذیری او دلالت دارد.

نظری هاشمی، سید محمد، س ۷۳، د ۲۷، ش ۲، ص ۲۲۸-۲۰۷.

۱۴- ابعاد گفتمان مولا علی (ع) در نهج البلاغه

موضوعات نهج البلاغه را می‌توان به مباحث اعتقادی، حکومت و عدالت، دنیا و دنیاپرستی، دعا و مناجات، حماسه و شجاعت و مباحث اجتماعی و مسائل خرد و کلان دیگر، تقسیم کرد. در نهج البلاغه به آن مقدار که از دنیا و زهدورزی در آن سخن رفته است از هیچ چیز دیگری گفته نشده است، معمولاً عناصر موعظه‌ای در این کتاب حول مفاهیمی چون تقوا، توکل، صبر، زهد، پرهیز از دنیاپرستی و ... می‌گردد. آنچه از مجموع سخنان حضرت امام علی (ع) درباره انسان می‌توان مبانی انسان‌شناسی او را نتیجه گرفت این است که گفتمان حضرت به عنوان حاکم و زمامدار بسیار لطیف و نرم است و بنا را بر اجبار و اکراه نمی‌داند و به عنوان پدری مهربان در پی فرو کوفتن امیال دنیا طلبانه آدمی است.

سیدی، سید حسین، س ۷۹، د ۳۳، ش ۳ و ۴، ص ۶۲۹-۶۴۲.

۱۵- ابلیس در دو چهره مردود و مقبول

ابلیس از لحاظ قرآن کریم، موجودی است رانده شده از درگاه خداوند و ملعون. در کلام الهی از ابلیس با صفت «رجیم» یاد شده است. و خداوند را نسبت به او چنین خطابي قهرآلود است: «وَأَنَّ عَلَیْكَ لَعْنَتِي إِلَيَّ يَوْمَ الدِّينِ» و واکنش ابلیس در مقابل این خطاب آن است که به عزت خداوند سوگند می‌خورد که تا قیامت، در اغوای فرزندان آدم بکوشد. ابلیس از زمره فرشتگان نیست زیرا ملائک معصومند و پیوسته مشغول تسبیح و تقدیس خداوندند. عامل اصلی در سقوط ابلیس، صفت تکبر و خود بزرگ‌بینی و تعصب و حسادت اوست به رغم این نگرش واقع‌بینانه در پاره‌ای آثار عرفانی و صوفیانه از ابلیس موجودی مقبول و مظلوم ساخته‌اند و با تغییرات و تأویلاتی خاص، سرکشی او را از فرمان خدا، موجه نشان داده و گفته‌اند: اگر ابلیس آدم را سجده نکرد به این دلیل بوده که جز ذات باری تعالی، هیچکس دیگر را شایسته سجود نمی‌دانسته است.

رمزجو، حسین، س ۷۳، د ۲۷، ش ۴، ص ۶۸۶-۶۶۵.

۱۶- ابن عربی (۵۶۰-۶۳۸) و جامی (۸۱۷-۸۹۸)

اگرچه ابن عربی در طی مسافرت‌های فراوانش، ظاهراً از ایران دیدار نکرده است. ولی با جامعه علم و عرفان ایرانی مهم عصر خویش در تماس بوده است و متفکران ایرانی در همان زمان حیات ابن عربی به تعلیمات او متمایل بوده‌اند. نورالدین عبدالرحمن جامی عارف و شاعر بزرگ ایرانی قرن نهم، بیشترین نقش را در اشاعه تعلیمات مکتب ابن عربی

دارد و در ضمن آثار خود نفحات الانس، سلسله‌المذهب، اشعه‌اللمعات، نقدالنصوص فی شرح نقش‌الفصوص و ... مفصلاً به شرح عقاید ابن عربی پرداخته است.

معین‌فر، محمدجعفر، س ۷۹، د ۳۳، ش ۴ و ۳، ص ۸۴۰-۸۲۳.

۱۷- ابوبصیر مرادی

ابوبصیر، لیث بختری مرادی، از تابعین حواریین امام محمد باقر (ع)، متوفی ۱۱۴ ه.ق (۷۳۲ م) و از شاگردان برجسته امام جعفر صادق (ع) متوفی ۱۴۸ ه.ق (۷۶۵ م)، فقیهی بزرگ و عالمی با ورع و از اصحاب اجماع بوده است. امام صادق (ع) او را صاحب سرّ خویش و از ستارگان درخشان آسمان تشیع دانسته است.

یزدی مطلق، فاضل، س ۷۰، د ۲۴، ش ۲، ص ۳۶۸-۳۷۴.

۱۸- اثربخشی رفتار سازمانی از دیدگاه مکتبهای مختلف مدیریت

مدیریت اثربخش مدیریتی است که در شرایط مختلف حداکثر بازدهی را در رسیدن به اهداف مطلوب تحصیل نماید و این امر امکان ندارد مگر آنکه: اولاً مدیر قادر به شناخت امور سازمان (خواستهای محیطی) و تحلیل آنها در جهت ریشه‌یابی و در نهایت حل مسائل سازمان به روش عملی باشد. ثانیاً با ارائه سبک‌های مناسب رفتاری با شرایط گوناگون و یا به عبارت دیگر با تعدیل و انطباق رفتار سازمانی به اقتضای خواستهای محیطی در به دست آوردن بازدهی هر چه بیشتر سعی کند. تحقیقات دهه های اخیر نشان‌دهنده اهمیت محیط و عوامل محیطی در مدیریت و رهبری است. مدیران آموزشی به لحاظ اهمیت موقعیت خود که عمدتاً با معلمان که خود دارای ذهن فعال هستند، اعضای ستادی مدرسه، دانش‌آموزان و نیز اولیاء آنان که در ارتباط می‌باشند از جایگاه خاصی در سازمان‌های آموزشی برخوردارند.

رئوفی، محمدحسین، س ۷۳، د ۲۷، ش ۲، ص ۳۶۹-۳۴۸.

۱۹- ادبیات قهوه‌خانه‌ای در اصفهان عصر صفوی

در زمان شاه‌عبّاس در اکثر شهرهای ایران به ویژه قزوین و اصفهان، قهوه‌خانه‌های متعددی دایر شده بود. طبقات مختلف مردم از اعیان و رجال دربار و سران قزلباش گرفته تا شاعران و نقاشان و اهل قلم و سوداگران به قهوه‌خانه‌ها تردد می‌کردند. قهوه‌خانه‌ها محفل انس شعرا بود و نظر ارباب ذوق را به خود معطوف می‌داشت. در آن روزگار قهوه‌خانه مرکز مبادله افکار و محل عرضه هنرها بود، علاوه بر این قهوه‌خانه‌ها مرکز مباحث سیاسی و حزبی بود. نقل و

قصه‌خوانی هم مانند شعر و شاعری در قهوه‌خانه‌های آن دوران رو به گسترش بود و مشهورترین آنها شاهنامه‌خوانی بود.

یاحقی، محمدجعفر، س ۷۰، ۲۴د، ش ۳، ص ۴۳۹-۴۱۷.

۲۰- ارزش دانش از دیدگاه حضرت علی (ع)

با توجه به فرموده پیامبر اکرم (ص) که فرمودند: همانا علم سه‌تاست: آیه محکمه، یا فرضیه عادلانه یا سنت قائمه، و عملی که غیر از اینهاست زیادت و فزونی است، علم موردنظر امام علی (ع) نیز غیر از این نمی‌تواند باشد. نگرش توحیدی در تعلیم یا تعلم هر علمی با قصد خدمت به مردم، به آن رنگ الهی و معنوی می‌زند و آنرا ارزشمند می‌کند. امیرالمومنین (ع) می‌فرماید: شما را به پنج چیز سفارش می‌کنم که اگر برای دسترسی بدان رنج سفر را بر خود هموار کنید درخور است: هیچ یک از شما جز به پروردگار خود امید نبندد و جز از گناه خود نترسد و چون کسی را چیزی پرسند که نداند شرم نکند که گوید ندانم. و هیچ کس شرم نکند از آن چیزی را که نمی‌داند بیاموزد. و بر شما باد به شکیبایی که شکیبایی ایمان را چون سر است تن را و سودی نیست تنی را که آن سر نبود، و نه در ایمانی که با شکیبایی همبر نبود.

رکنی یزدی، محمد مهدی، س ۷۹، د ۳۳، ش ۴ و ۳، ص ۴۲۴-۴۱۱.

۲۱- ارزیابی نظری روایی معرفت علمی علوم انسانی در ایران

امروزه علوم انسانی سادگی دیرین خود را از دست داده است و سعی بر درک پدیده‌ها و پیچیدگی‌های موجود در کنش اجتماعی انسان‌ها جهت توصیف، اکتشاف و یا تبیین صحیح از پدیده‌ها دارد. میزان اعتبار و صحت شناخت از پدیده‌ها می‌تواند بیانگر روایی تئوری که متأثر از اصول روش‌شناسی و روش‌های تحقیقی باشد که در کسب آن شناخت به کار رفته‌اند. روش‌شناسی غالب که در علوم انسانی توسط اندیشمندان دهه‌های ۶۰ و ۷۰ میلادی مورد پذیرش قرار گرفته‌اند عبارتند از: الف) روش‌شناسی اثبات‌گرایی ب) روش‌شناسی تفسیری ج) روش‌شناسی انتقادی ایمان، محمدتقی، س ۷۷، د ۳۱، ش ۱ و ۲، ص ۱۵۲-۱۳۷.

۲۲- اروین گافمان

گافمان درباره «فاصله نقش» پشت صحنه و آن جای سومی که نه نمای صحنه است و نه پشت صحنه، بلکه محلی است که انسان به عنوان موقعیت در آن قرار می‌گیرد، تحقیقات ارزنده‌ای کرده است. او با استفاده از مثال اسب

کالسکه چوبی نشان می‌دهد که چگونه «فاصله نقش» پدیدار شده و فرد نقشی را که جزء نقش‌های اصلی خود قبول دارد از خود، دور نگه می‌دارد. همچنین او اعتقاد دارد در بسیاری از موارد بین آنچه که یک شخص باید باشد یعنی همان «هویت اجتماعی بالقوه» و آنچه که یک شخص واقعاً هست یعنی «هویت اجتماعی بالفعل» شکاف عمیقی وجود دارد.

صدر نبوی، رامپور، س ۷۹، د ۳۳، ش ۲ و ۱، ص ۴۲-۳۳.

۲۳- از دیده تحقیق

برای رشته‌های علوم انسانی پژوهش‌هایی که جستجو در لابه‌لای اسناد و مدارک موجود در کتابخانه را می‌طلبد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. دکتر غلامحسین یوسفی به آهسته کاری و بردباری در امر پژوهش شهرت داشت. او عربی و انگلیسی و فرانسه را نیکو می‌دانست، دقت و وسواس علمی دکتر هم نمونه بود. اهتمام دکتر یوسفی برای بالا بردن کیفیت پژوهش و تعمیم آن به قلمرو کلاس‌ها و دانشجویانش منحصر نبود، او با کوشش در راه تأسیس مجله دانشکده در واقع برای همکاران خود عرصه و امکان تازه‌ای پدید آورد تا حاصل جستجوها و پژوهش‌های خود را بتوانند بدون دغدغه خاطر در آن جا عرضه کنند. اساساً یوسفی در کار تحقیق به امر کتاب‌شناسی و استقراء کامل تا سر حد استقصاء اهمیت می‌داد.

یاحقی، محمدجعفر، س ۶۹، د ۲۳، ش ۳ و ۴، ص ۷۶۶-۷۴۹.

۲۴- از شمار خرد

دکتر «احمد علی رجایی بخارایی» رئیس دانشگاه مشهد در سال ۱۳۴۲ ه.ش بود که در مسند ریاست خود با درایت و هوشیاری خود دانشگاه را از توفان حوادث در سالهای نیمه دوم دهه چهل نجات داد اما عرصه را چنان بر وی تنگ کردند که وادار شد تقاضای بازنشستگی کند. ایشان در سال ۱۳۴۷ در آستان قدس رضوی مدیر کل امور فرهنگی شد. اقدام شایسته‌ای که شادروان رجایی در آستان قدس رضوی پایه‌ریزی کرد، تأسیس سازمانی با عنوان «سازمان فرهنگنامه قرآنی» بود. رجایی آزاد زیست و آزاد مرد، دانش و آزادگی برایش دو همزاد بودند و دانش و ذوق او مثال‌زدنی بود.

یاحقی، محمدجعفر، س ۶۹، د ۲۳، ش ۳ و ۴، ص ۷۶۶-۷۴۹.

۲۵- از صدای سخن عشق

هنری بیل، نامبردار به استنادال، نویسندهٔ پرآوازهٔ فرانسوی در نیمهٔ دوم سدهٔ هجدهم و نیمهٔ نخست سدهٔ نوزدهم، کتاب شگفت‌انگیز و نوآیین خود را به نام «از دل‌بستگی» در سال ۱۸۸۲ میلادی در پاریس منتشر کرد. «از دل‌بستگی» در دو جلد نوشته شده است و دل‌بستگی را به چهارگونه تقسیم کرده است: شیفتگی، دل‌بستگی به پسند، دل‌بستگی کامجویانه و دل‌بستگی خودخواهانه. برترین و کارآمدترین زمینهٔ دل‌بستگی در این میان آبتگینی است که برجسته‌ترین یافتهٔ استنادال است، او کوشیده است که به شیوه‌ای دانشورانه و ریاضی‌وار، ساز و کارها و روندهای دل‌بستگی و شیفتگی را بکاود و باز نماید. باری، «از دل‌بستگی» صدایی است دیگر از سخن عشق، سخنی که از هر زبانی شنیده شود، نوآیین و نامکرر است.

کزازی، جلال‌الدین، س ۷۲، د ۲۶، ش ۴ و ۳، ص ۸۳۹-۸۳۳.

۲۶- از وارستگی تا وابستگی، بحثی در نگرش دوگانه به دنیا در شعر عرفانی فارسی

نفرت از دنیا و توصیه به ترک آن، نتیجه اعتقاد به کثرت وجود و استقلال ذاتی اشیاء و موجودات و پدیده‌های هستی و از اساسی‌ترین آموزه‌های مشترک دینی، تصوف، تزهّد و بسیاری از مکتب‌های فلسفی است. در ادب فارسی با تورقی گذرا شواهد بسیاری را می‌توان در آثار تعلیمی عرفانی مانند کشف‌المحجوب هجویری، شرح‌التحریف کلاباذی، اسرارالتوحید محمدبن منور، تذکره‌الاولیاء عطار و از سروده‌های شاعران عارف و صوفی مثل سنایی، عطار، خاقانی، نظامی و یا در اشعار سعدی، مولانا و حافظ دال بر بی‌ثباتی دنیا یافت ولی در همین متون به مضامینی برخورد می‌کنیم که در توجیه دل‌بستگی به دنیا و تحسین نمودهای آن است، چنین بنظر می‌رسد که گذر از مرحله کوشش برای گسستن و وارستن از تعلّقات و مظاهر جمال هستی به مرحله دل‌بستگی به کلّ نظام عالم از جمله نمودهای جمال و نتیجه کمال بینش توحیدی و عرفانی باشد بدین معنی که حکیم تا وقتی که گرفتار دوبینی است، دنیا را با نفرت می‌بیند ولی زمانی که نظام هستی را آینه جمال و جلال حق‌تعالی دانست و به توحید خالص دست یافت، دیگر هیچ پدیده نفرت‌انگیزی برای او وجود ندارد.

مشتاق مهر، رحمان، س ۷۸، د ۳۲، ش ۲ و ۱، ص ۱۴۰-۱۲۵.